

UMEÅ UNIVERSITET

Utbildningsdepartementet

Promemorian Gymnasie- och gymnasiesärskoleutbildning med specialidrott (U2020/04134/GV)

Umeå universitet har anmodats att lämna synpunkter på rubricerad promemoria. Svaret har utarbetats av de sakkunniga experterna Pernilla Eriksson, Idrottshögskolan, och Magnus Ferry, Pedagogiska institutionen, vars yttrande Umeå universitet lämnar som sitt eget.

Sammanfattningsvis tillstyrker Umeå universitet i huvudsak de föreslagna förändringarna i promemorian, som ger bättre förutsättningar för en mer likvärdig svensk skola. Det finns dock aspekter av förslagen som universitetet särskilt vill kommentera enligt nedanstående.

Endast en typ av utbildning med specialidrott

Det svenska systemet med idrottsprofilerade gymnasieutbildningar som växte fram i Sverige under början av 1970-talet i och med att de första riksidrottsgymnasierna (RIG), har varit en framgångsfaktor för svensk idrott, med många framstående idrottare som deltagit i utbildningarna. Syftet med dessa utbildningar har i första hand varit att erbjuda lovande idrottsungdomar bättre träningsförhållanden och underlätta elevernas kombination av gymnasieutbildning och elitidrottsatsning (Uebel, 2006).

Utbudet och därmed antalet elever som läser specialidrott har däremot ökat mycket sedan dess. Inför läsåret 2011/2012 när gymnasieskolan reformerades och utbudet av specialidrott begränsades, hade drygt var 10:e gymnasieelev betyg i minst en specialidrottskurs (Ferry & Olofsson, 2009).

Efter den genomförda reformen och införandet av nationellt godkända idrottsutbildningar (NIU) vid sidan av RIG, minskade antalet elever inledningsvis för att senare återigen öka. Läsåret 2017/2018 var det 158 olika skolor/skolenheter som erbjöd utbildningar i specialidrott inom totalt 523 idrotter/grenar. Storleken på de utbildningsmiljöer som eleverna läste specialidrott vid varierade däremot mycket, där de minsta miljöerna endast erbjuder en idrott för några få elever, till de riktigt stora miljöerna med ett stort utbud av idrotter och många idrottselever på skolan. Inför höstterminen 2020 ökade utbudet ytterligare något och drygt 15 200 godkända elevplatser fördelade på 54 RIG och 482 NIU fanns då (www.skolverket.se).

UMEÅ UNIVERSITET

Som nämns i promemorian finns bland alla dessa elever som läser specialidrott ett antal som inte satsar full ut på sin idrott, vilket bland annat kan leda till att det är svårt att hålla hög kvalitet på alla utbildningar. Den nuvarande dimensioneringen av specialidrottsutbildningarna menar vi därmed är oproportionellt stor.

Med utgångspunkt i detta anser Umeå universitet därför att det föreslagna nya regelverket är ett bra förslag, bland annat då det kan medföra ett mer likvärdigt system för eleverna som läser specialidrott, samt för skolorna som erbjuder specialidrott. Vi instämmer också med förslaget om att utbildningarna bör ha nationell rekrytering och vill samtidigt framhålla att det är viktigt att det endast är inom ramen för de föreslagna utbildningarna som ämnet specialidrott bör erbjudas - då det annars finns en risk för att ämnets kvalitet försämras. Omfattningen av ämnet specialidrott i elevernas gymnasieutbildning bör också vara så stor att syftet med utbildningen kan uppnås.

Vi anser däremot att det föreslagna namnet är krångligt och mindre lyckat. Istället bör det nya namnet vara Riksrekryterande idrottsutbildningar på gymnasiet, vilket innebär att den väletablerade förkortningen RIG kan behållas. Alternativet är att behålla nuvarande namn Riksidrottsgymnasium (RIG). En fördel med att byta namn till Riksrekryterande Idrottsutbildningar på gymnasienivå men behålla förkortningen RIG är att det ger en signal om att systemet är nytt.

I de krav som förslås på utbildningarna, menar vi att det även bör specificeras att de undervisande lärarna ska ha hög kompetens utifrån kravet på att utbildningarna ska vara av god kvalitet.

Tidigare studier om specialidrottsundervisningen (Ferry & Olofsson, 2009) pekar, till skillnad mot de synpunkter som framkommit under bakgrunden i skrivelsen, mot att en mycket stor del av undervisningen handlar om det fysiska idrottsutövandet. Studien belyste däremot det tidigare systemet med specialidrott, vilket därmed kan ha förändrats under senare år, men med tanke på allt det centrala innehåll som berörs i kursplanerna för ämnet är det viktigt att inte enbart fokusera på det fysiska idrottsutövandet. De kunskaper som lyfts fram i det centrala innehållet är viktiga för ett hållbart idrottande, både för individen och idrotterna det handlar om. Vi håller därmed med promemorians slutsats om att en översyn av kursplanerna inte är aktuell just nu.

Vi instämmer också i att det kan vara svårt att beröra alla delar av syftet med ämnet Idrott och hälsa inom ramen för kurserna Specialisering 1 och 2. Vi välkomnar därmed en översyn av kurserna Idrott och hälsa, med syfte att ta sikte på det fysiska idrottandet och idrottsprestationer i vald idrott.

UMEÅ UNIVERSITET

Huvudmännen får ansöka om utbildning hos Skolverket

Att det råder olika krav på att anordna ett NIU (SFS 2010:2039 3 kap. § 27) och RIG (SFS 2010:2039 3 kap. 23 §), samt att olika specialidrottsförbund (SF) ställer olika krav på huvudmännen är något som gör att det nuvarande systemet med RIG och NIU är problematiskt ur ett jämlikhetsperspektiv. Förslaget att införa nationella krav på utbildningar i specialidrott skulle göra det mer jämlikt.

Vi instämmer också i att bedömningar och beslut av huvudmän som ansöker om utbildningar förenklas om det görs självständigt av Skolverket och att Riksidrottsförbundet (RF) endast har yttranderätt i frågorna, med stöd från respektive SF. RF skulle genom detta kunna få en helhetsbild av utbudet av specialidrott, vilket inte finns idag då de endast är ansvariga för RIG, samt få en överblick över dimensioneringen och en samordnande roll. Detaljkunskaper om det nationella behovet, lämpliga orter för utbildningar mm. innehas däremot av respektive SF, vilka därmed bör finnas med som stöd i processen.

Vi menar också att det i direktiven till utbildningarna bör kompletteras med en särskild skrivning om vilka krav som ska ställas på lärares kompetens vid en idrottsutbildning.

Staten och kommunerna ska dela på kostnaderna

Det nuvarande regelverket för specialidrott med NIU och RIG innebär olika kostnader för skolor och elever beroende på vilken idrott som utbildningen är fokuserad på. Förslaget i promemorian skulle däremot innebära ett regelverk som skapar ett mer jämlikt system oavsett utbildning och ort.

Vi menar däremot att storleken på det belopp som knyts till varje elev som läser specialidrott behöver utredas vidare. Kostnaderna är olika utifrån om eleverna är inriktade mot en lag- eller individuell idrott, sommar- eller vinteridrott, mm. Detta bland annat då storleken på elevgrupperna, behov av anläggningar, lärartäthet mm. skiljer sig mycket mellan olika idrotter.

Vi anser att det är ett bra förslag med en riksprislista vilket skulle underlätta och göra systemet mer jämlikt, men inser samtidigt att detta troligen kräver en ökning av det statsbidrag RF idag fördelar till RIG. Detta måste alltså beaktas i arbetet med det nya systemet med idrottsgymnasier.

Elever och vårdnadshavare ska bekosta den individuella utrustningen

Vi instämmer med att det är orimligt att skolor ska stå för individuell idrottsutrustning och liknande som eleven behöver för utbildningen. Särskilt när det är utrustning eleverna förväntas ha tillgång till redan innan de kan söka till en specialidrottsutbildning och är något de kommer att använda under sin fritid.

Vi anser därför att förslaget på undantag från huvudregeln är rimlig.

UMEÅ UNIVERSITET

Den som anses ha bäst förutsättningar för utbildningen ska prioriteras

Det nuvarande systemet med idrottsprofilerade gymnasieutbildningar har inneburit att de elever som läser specialidrott skiljer sig från övriga gymnasieelever i flera avseenden. Under våren 2018 var det 3 413 av avgångseleverna (elever med examen eller elever med studiebevis) som läst någon kurs i specialidrott vilket motsvarar 4,2 % av samtliga avgångselever inom den svenska gymnasieskolan (personlig kommunikation Skolverket). I jämförelse med övriga gymnasieelever visar det sig att en större andel av eleverna som läser specialidrott är män (64 % jmf. 50 % av övriga gymnasieelever), en större andel av eleverna har föräldrar med eftergymnasial utbildning (66 % jmf. 36%) samt att en lägre andel av eleverna har utländsk bakgrund (10 % jmf 21 %). En majoritet av eleverna läser också sin utbildning vid en kommunal gymnasieskola (89 %) jämfört med övriga gymnasieelever (70 %).

Detta kan delvis bero på att de idrotter som erbjuds inom specialidrott inte följer det nationella mönstret avseende deltagande i idrottsrörelsens föreningar och att det största utbudet av specialidrott erbjuds i kombination med ett högskoleförberedande program. Men det pekar samtidigt på att alla elever idag inte har samma förutsättningar eller vilja att läsa specialidrott. Ska alla elever ha samma möjligheter, oavsett kön och bakgrund, att läsa specialidrott anser vi att regelverket måste förändras för att exempelvis möjliggöra att i förväg bestämma andelen flickor och pojkar som ska antas till utbildningarna.

*Vi ser samtidigt förslaget om att endast se till den elitnivå som den sökande uppnått i sin ålderskategori vid ansökningstillfället som problematiskt. Med stöd i en mängd forskning som berör selektion och urval inom idrott, riskerar detta förslag istället att bidra till en så kallad *Relative Age Effect* (RAE), det vill säga att de som är födda tidigt på året och därmed troligen kommit längre i sin fysiska, motoriska och emotionella utveckling, blir utvalda samtidigt som de som är födda senare på året får sämre möjligheter att antas (ex. Hancock et al., 2013). Forskningen visar samtidigt att förutsägelser av vilka som i framtiden kommer att lyckas inom sin idrott redan vid 15 års ålder är mycket svåra att göra och inte tillförlitliga (ex. Abbott et al., 2005; Fahlström, 2012).*

Det är inte heller problemfritt att endast utgå från bedömningar av vem som har bäst förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen. Dessa bedömningar riskerar att bli subjektiva och inte leda till en jämlikhet mellan olika idrotter och utbildningar.

*Vi anser vidare att *Elitbegreppet* bör problematiseras och möjligen ändras och bytas ut till "Förberedande elitidrott" alternativt "Idrottare som bedöms ha potential att nå elitidrott". Det är få 15-åringar som uppnått elitnivå inom sin idrott.*

UMEÅ UNIVERSITET

För att kunna lösa urvalsproblematiken föreslår vi att nationella riktlinjer, med stöd från forskare inom området, utvecklas som vägledning för urvalet av elever till idrottsutbildningarna.

Entreprenadreglerna ändras inte

Vi finner det orimligt att aktörer inte anställda av en huvudman, ska kunna ansvara för undervisningen i ett ämne och instämmer därför med förslaget.

Bristen på legitimerade och behöriga lärare i specialidrott

Det finns ingen nationell statistik över alla lärare inom specialidrott, utan endast statistik över lärarna vid RIG. Av denna framgår att det totalt fanns 174,2 heltidstjänster fördelat på 50 utbildningar år 2018. Det totala antalet tjänster var dock något högre då ingen statistik finns tillgänglig för volleyboll eller de flexibla utbildningsplatserna för parasport. Variationen mellan de olika orterna och idrotterna avseende antalet lärartjänster och andelen legitimerade lärare var samtidigt stor med många tjänster och/eller en stor andel legitimerade lärare inom vissa idrotter och färre inom andra. Totalt sett hade endast en tredjedel av lärarna som 2018 arbetade på dessa RIG en lärarlegitimation.

Avseende det totala antalet legitimerade lärare inom ämnet specialidrott, så fanns det våren 2020 enligt uppgifter från Skolverket 393 st. Med tanke på det stora antalet RIG och NIU som hade tillstånd inför hösten 2020 (54 RIG och drygt 480 NIU), innebär detta att det endast är en liten andel av alla lärare inom specialidrott som har en lärarlegitimation i ämnet.

För att bli behörig lärare i ämnet specialidrott finns just nu fyra vägar; Ämneslärarutbildning (endast vid GIH); Kompletterande Pedagogisk utbildning - KPU (ex. Umeå universitet); Vidareutbildning av lärare - VAL (ex. Umeå universitet), samt att ansöka om utökad behörighet i ämnet specialidrott – hos Skolverket. Gemensamt för dessa utbildningar är att det krävs akademisk utbildning inom ämnet specialidrott.

Det innehåll som ämnesstudier ska innehålla har av Riksidrottsuniversitetets arbetsgrupp för tränar- och lärarutbildning definierats som:

För 120 hp eller 90 hp ska följande ingå: kurser i ämnet skall ha såväl djup som relevans för undervisningsämnet. Områden som ska ingå är kurser inom medicin och naturvetenskapliga ämnen (idrottsfysiologi, anatomi, rörelselära, träningslära, idrottsskador och näringslära) och kurser inom samhällsvetenskapliga ämnen (idrottspedagogik, idrottspsykologi och ledarskap/coaching) samt idrottens didaktik. (Lärarhögskolan Umeå universitet, 2019)

För att lärarna också ska ha den kompetens som krävs för att undervisa i specialidrott och som inte kan utgöras av akademiska kurser krävs även en särskild behörighet inom den aktuella elitidrotten.

UMEÅ UNIVERSITET

Då behovet av legitimerade lärare är stort, och elever behöver få en kvalitativt god undervisning i specialidrott instämmer vi delvis med förslaget som presenteras. *Men istället för att ge GIH uppdraget, föreslår vi att arbetsgruppen för tränar- och lärarutbildning i specialidrott via Riksidrottsuniversitetens samarbeten får i uppdrag att se över möjligheterna. Detta då en samordning mellan olika lärosäten, RF och Skolverket behövs för att genomföra utbildningsinsatser.*

Ett förslag på en riktad utbildningsinsats skulle vara att införa en form av Specialidrottslärarlyft, med utbildning på distans och där någon form av kostnadstäckning ges till huvudmännen för att underlätta utbildningen. Möjligheterna till validering av reell kompetens och kunskaper erhållna genom yrkeserfarenhet och studier även utanför akademisk nivå behöver också ses över och samordnas mellan olika inblandade parter.

Beredning

Yttrandet är utarbetat av de sakkunniga experterna Pernilla Eriksson, biträdande föreståndare och ordförande i utbildningsrådet, Idrottshögskolan, samt universitetslektor Magnus Ferry, Pedagogiska institutionen, ämneskoordinator för ämnet Idrott och hälsa och specialidrott.

Beslut om avlämnade av remissyttrandet är taget av föreståndare Lars-Erik Lauritz, Lärarhögskolan vid Umeå universitet, efter föredragning av utbildningsledare Fredrik Andersson.

Lars-Erik Lauritz
Föreståndare

Fredrik Andersson
Utbildningsledare

UMEÅ UNIVERSITET

Referenser

Abbott, A., Button, C., Pepping, G-J., & Collins, D. (2005). Unnatural Selection: Talent Identification and Development in Sport. *Nonlinear Dynamics, Psychology, and Life Sciences*, 9, 61-88.

Fahlström, PG. (2011). *Att finna och att utveckla talang - en studie om specialidrottsförbundens talangverksamhet* (FoU-Rapport 2011:2). Stockholm: Riksidrottsförbundet.

Ferry, M., & Olofsson, E. (2009). *Ämnet specialidrott i gymnasieskolan - en utvärdering av ämnet läsåret 2008/09* (FoU-Rapport 2009:5). Stockholm: Riksidrottsförbundet.

Hancock, D. J., Adler, A. L., & Côté, J. (2013). A Proposed Theoretical Model to Explain Relative Age Effects in Sport. *European Journal of Sport Science* 13(6), 630–637.

Lärarhögskolan Umeå universitet. (2019). Ämneskrav och behörighet till KPU, Kompletterande pedagogisk utbildning. (https://www.umu.se/globalassets/centralwebb/utbildningswebben/_lararhogskolan/dokument/komp.-ped.-utb/191219_amneskrav-for-behorighet-i-nya-kpu-ht-20.pdf)

Uebel, M. (2006). *Nya perspektiv på riksidrottsgymnasierna - Vad flickor och pojkar värdesätter i RIG-verksamheten* (FoU-rapport 2006:4). Stockholm: Riksidrottsförbundet.

SFS 2010:2039. Gymnasieförordningen.

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/anordna-och-administrera-utbildning/anordna-utbildning-pa-gymnasieniva/anordna-utbildning-pa-gymnasial-niva/anordna-idrottsutbildningar-i-gymnasieskolan-och-gymnasiesarskolan>